

पेट परीक्षा : अभ्यासक्रम (२०१६ पासून)
जनसंवाद व वृत्तपत्रविद्या

भाग-१ : संशोधन पद्धती

- घटक - १ :** संशोधन आणि विकास, त्यांचे महत्त्व, ज्ञान, संकल्पना व समाज. जनसंवाद संशोधनाच्या संकल्पना व पाया; वैज्ञानिक संशोधनाची धारणा. संशोधन समस्येचा पाया. अंतरविद्याशाखीय समस्या व जनसंवाद संशोधन. संशोधन आराखडे, संशोधनातील तटस्थता. संवाद संशोधनातील प्रमुख परंपरा. संवाद संशोधनातील चिकित्सक परंपरा. गुणात्मक व संख्यात्मक संशोधन पद्धती. आंतरविद्याशाखीय संशोधन व साहित्य समालोचन. वस्तुस्थिती व सिद्धांत यांची सांगड व परस्पर संबंध.
- घटक - २ :** संख्यात्मक संशोधन पद्धतीचे मूल्यमापन: प्रायोगिक संशोधन. सर्वेक्षण संशोधन. आशय विश्लेषण, विविध विषयांचा आडवा छेद आणि क्षितीज समान संशोधन पद्धती. जाहिरात, जनसंपर्क, प्रसारण व नवमाध्यमे यामधील क्षेत्रीय पाहणी आणि उपयोजित संशोधन. मेटा अर्नेलिसीस, माध्यमांचा प्रभाव व त्याचे संशोधन, विकास संवाद संशोधन.
- घटक - ३ :** संशोधन पद्धती आणि संशोधन आराखडे. विद्यमान संशोधन पद्धतीचे मूल्यमापन. मानवजाती वर्णन अभ्यास. व्यष्टी अध्ययन. ऐतिहासिक संशोधन. धोरणात्मक संशोधन. जलदग्रामीण मूल्यामापन, सहभागी संशोधन, संवादाच्या भाषिक विश्लेषणाचे संशोधनात्मक आराखडे-चिन्हविज्ञान, वादविवाद व विचारविश्व चिकित्सा. विश्लेषणात्मक आणि कार्यकारणभावात्मक संशोधन, नमुना निवड तंत्रे, तथ्यसंकलन तंत्रे, प्रश्नावली, मुलाखती आणि निरीक्षण.
- घटक - ४ :** संख्याशास्त्रीय पद्धती : वर्णनात्मक संख्याशास्त्र, सामान्य वितरण, मेजर्स ऑफ सेंट्रल टेंडेंसी, मीन, मेडियन, मोड, नमुना पद्धती, नमुन्यातील दोष. गृहीतकांची चाचणी, महत्त्वाची पातळी. टी-टेस्ट, झी-टेस्ट, काय स्क्वेअर टेस्ट, सहचलन व परस्परसंबंध, प्रतिगमन विश्लेषण पद्धती, एसपीएसएस तंत्र प्रणाली-विंडोज वापराचे नैपुण्य. संख्याशास्त्रीय चिकित्सा व विश्लेषण यामधील समस्या.

घटक -५ : तथ्यअन्वेषण तंत्रे, तथ्यविश्लेषण, संशोधन पत्रिका आणि संशोधन अहवाल लेखन, संशोधन प्रस्ताव तयार करणे. बौद्धिक संपदेचा अधिकार, पेटंटस, ट्रेडमार्क्स, प्रतिष्ठित संशोधन पत्रिका आणि धोरणात्मक अहवाल लेखन.

भाग- २ : जनसंवाद व वृत्तपत्रविद्या : सिद्धांत आणि दृष्टिप्रांत

घटक -१ : मानवी संवादाचे स्वरूप व प्रक्रिया, संवादाचे कार्य, मौखिक व अमौखिक संवाद, आत्मसंवाद, आंतरसंवाद, छोटे गट, समूह संवाद आणि जनसंवाद.

प्रतिमाने : एसएमआर, एसएमसीआर, शॅनन ॲण्ड व्हीवर, लॉस्वेल, ऑस्गुड, डान्स, श्रॅम, गार्बनर, न्युकोम्ब, एककेंद्राभिमुखी आणि द्वारपाल संवाद व समाजीकरण. जनसंवादाचे स्वरूप व प्रक्रिया, जनसंवादाची माध्यमे, श्रोत्यांचे स्वरूप व विविध प्रकार.

माध्यम व्यवस्था आणि सिद्धांत : एकाधिकारशाहीवादी, स्वतंत्रतावादी, समाजवादी, सामाजिक दायित्व, विकास आणि भागीदारी. माध्यम विकासाचा थोडक्यात इतिहास. जनसंवाद माध्यमे : जनमत आणि लोकशाही. माध्यम संस्कृती व तिची निर्मिती. माध्यम संघटना, माध्यम आशय, बाजाराधिष्ठित माध्यम आशय-प्रभाव, सांस्कृतिक एकात्मता आणि सांस्कृतिक प्रदूषण.

घटक - २ : भारतीय वृत्तपत्रे आणि स्वातंत्र्य चळवळ - महात्मा गांधी व त्यांची पत्रकारिता; स्वातंत्र्यापूर्वीचे सामाजिक, राजकीय आणि आर्थिक प्रश्न आणि भारतीय वृत्तपत्रे; इंग्रजीतील ऐतिहासिक व महत्वाच्या वृत्तपत्रांचा व नियतकालिकांचा ऐतिहासिक विकास. भारतीय पत्रकारितेतील हिंदी व मराठी भाषांमधील महत्वाचे पत्रकार. पत्रकारिता व भारतीय भाषा, प्रादेशिक भाषांतील पत्रकारितेचा इतिहास, वृत्तपत्रे व सामाजिक सुधारणा चळवळी - सत्यशोधक पत्रकारिता, डॉ. बी. आर. आंबेडकर व सामाजिक महत्वाची दलितपत्रे. स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतरच्या काळातील भारतीय वृत्तपत्रे, सामाजिक, राजकीय व आर्थिक समस्या आणि भारतीय वृत्तपत्रांची भूमिका : प्रश्न आणि भवितव्य.

घटक - ३ : इलेक्ट्रॉनिक मिडीयाची उभारणी व विकास : नभोवाणी, दूरचित्रवाणी आणि नवमाध्यम. नभोवाणी, दूरचित्रवाणी आणि इंटरनेट यांचे स्वरूप, मौखिक, दृष्यात्मक आणि माहितीच्या विविध रुपांचे माध्यम,

इंटरनेट या माध्यमांचा परस्पर संबंध. दृकश्राव्य माध्यमांचे तंत्र व तत्त्व यांचा अभ्यास. दृक व श्राव्य यांचा विचार, आवाज, चित्रे आणि वेबनिर्मिती यांचे व्याकरण. सामाजिक माध्यमांचा परिणाम.

सरळरेषीय व बिगर सरळरेषीय पद्धतीच्या दृकश्राव्य संवादाचे तंत्र आणि कौशल्ये - ध्वनी व चित्ररचना आणि मायक्रोफोन, साउंड रेकॉर्डर्स, कॅमकॉर्डर्स, व्हीडीओ रेकॉर्डर्स, कॉम्प्युटर ग्राफिक्स आणि स्टुडिओ उपकरणे यांचा वापर. ध्वनी, प्रतिमा, माहिती यांचे सूक्ष्मतरंग, उपग्रह, फायबर ऑप्टिक्स, केबल व अन्य दूरचित्रवाणी तंत्रज्ञानाद्वारे प्रसारण व प्रक्षेपण. माहिती संवाद तंत्रज्ञाने.

घटक - ४ : विकास संवाद : अर्थ-संकल्पना-व्याख्या-तत्त्वज्ञान-प्रक्रिया-सिद्धांत-विकास संवादातील माध्यमांची भूमिका-विकास संवादातील व्यूहरचना-सामाजिक, सांस्कृतिक व आर्थिक अडथळे-व्यष्टी अध्ययन-अनुभव विकास संवाद धोरणे व व्यूहरचना आणि कृती आराखडे. लोकशाही विकेंद्रीकरण, पंचायती राज-ग्राम, गट, जिल्हा, प्रदेश, राज्य, राष्ट्र पातळीवरील नियोजन. सामाजिक समाजमाध्यमे, ऑनलाईन पत्रकारिता, वेब वृत्तपत्रे, प्रस्थापित माध्यमांवरील समाजमाध्यमांचा परिणाम. समाज माध्यमांचे भवितव्य.

घटक - ५ : जलसारक्षरता, ऊर्जा साक्षरता, पर्यावरण साक्षरता, मृदसाक्षरता व वसुंधरा साक्षरता यांच्या वाढीसाठी प्रसार माध्यमांची भूमिका. मुद्रित, इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांमधील हरीतपत्रकारिता, पर्यावरणविषयक वृत्तलेख आणि वृत्तसंस्था, प्रदर्शने, व्याख्याने, प्रबोधनात्मक लोककला, पारंपरिक माध्यमांचा वापर यामधून जनजागृतीचे कार्यक्रम आखणे. खास पर्यावरणविषयक वाहिन्या, कार्यक्रम, चित्रवाणी व नभोवाणी, आंतरराष्ट्रीय संघटना व वेबसाईटस यासाठी तयार करणे.

संदर्भ ग्रंथ

1. गोळवलकर-पोटदुखे रमा, जनसंवाद सिद्धांत आणि व्यवहार, मंगेश प्रकाशन, नागपूर, २००५
2. जोशी श्रीपाद भालचंद्र, जनसंवाद आणि जनमाध्यम: सैद्धांतिक संकल्पना, मंगेश प्रकाशन, नागपूर.
3. Basic Research Methods An Entry to social Science Research by Gerard Guthrie, SAGE publication PVT. Ltd, 2010.
4. Research Methodology, A step-by-step Guide for Beginners by Ranjit Kumar, SAGE publication, 2014

5. Mass Communication and Media Studies: Mass Communication by S.A. Chunawalla Himalaya Publishing House, 2010
6. New Directions in Interpersonal Communication Research, by Sandi Smith, Steven Wilson.
7. Quantitative Social Research Methods, By Kultar Singh, Sage publication, London, 2010
8. Research in Mass Media, S.R. Sharma, Anil Chaturvedi, Vishwavidhyalaya publication, Waranasi.
9. Research Methodology with SPSS (Statistical Package for the social Sciences) By,. Dr. A. Sanjeevan Rao, Dr. Deepak Tyagi.
10. Communication Theory and Research, Denis McQuail, SAGE Publication, New Delhi.
11. Mass Communication in India By Keval J. Kumar, Jayco Publication House, Mumbai, 2015.
12. Dhiman A. K., Research Methodology: Basic of Research Methods, Tools & Techniques, 2015
13. संशोधन पद्धती : शैक्षणिक व सामाजिक, डॉ. मीनल नरवणे, UP युनिव्हर्सल प्रकाशन, पुणे, २०१६
14. सामाजिक संशोधन पद्धतीशास्त्र व तंत्रे, डॉ. प्रदिप आगलावे, श्री साईनाथ प्रकाशन, नागपूर, २०१०.
15. रिसर्च मेथडॉलॉजी मे सांख्यिकी एवं कंप्यूटर, डॉ. गोपाल (Statistics and Computer in Research Methodology) लाल जैन, श्रीनिवास पब्लिकेशन्स, जयपूर (भारत), २०१०
16. बोधनकर सुधीर, आलोनी विवेक, सामाजिक संशोधन पद्धती, श्री साईनाथ प्रकाशन नागपूर.
17. कोठारी सी. आर , गौरव गर्ग, रिसर्च मेथड्स अँड टेक्निक्स, न्यू एज पब्लिशर्स, नवी दिल्ली. २०१३
18. भांडारकर पु. ल., सामाजिक संशोधन पद्धती, महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथ निर्मिती मंडळ, नागपूर. १९८७.
19. संत.दु. का, शोध विज्ञानकोश साधन संदर्भ ग्रंथ, पूणे विद्यार्थी गृह प्रकाशन.
20. काचोळे दा. धो, सामाजिक संशोधन पद्धती, कैलाश पब्लिकेशन, औरंगाबाद.
21. मेथडॉलॉजी अँड टेक्निक्स ऑफ सोशल सायन्स रिसर्च, भांडारकर आणि विल्कीनसन.
22. पवार सुधाकर, संवादशास्त्र, मानसन्मान प्रकाशन, पुणे.
23. Mcquail Denis, Reader in Mass Communication Theory, Sage, London.
24. Schram Wilbur, The Science of Human Communication.
- 25.** Andel N., Communication Theories & Models, Himalaya Publication, Mumbai.